

HANS BERGSTRÖM:

Gösta Bohman – partiledare och statsråd

Gösta Bohman nådde exempellösa framgångar som partiledare. En av förklaringarna härtill är att moderaterna under den borgerliga regeringstiden framstod som det enda parti som bars av en klar idésyn. En annan är att Thorbjörn Fälldin genom sin starka låsning i kärnkraftsfrågan i praktiken abdikerade som borgerlighetens ledare. Men framför allt gav Gösta Bohman sitt parti den inre sammanhållning och ideologiska medvetenhet som är en första förutsättning för yttre slagkraft.

Hur kunde Gösta Bohman bli så exempellöst framgångsrik som partiledare? När han tillträdde noterade moderaterna kring 10 procent i Sifo. När han avgick var partiet etablerat på 25-procentsnivån och det enda av de tre icke-socialistiska partierna som gått oanfrätt, ja stärkt, ur sex års borgerlig regeringsutövning i Sverige.

”Han var alltid konsekvent”, skulle någon säga. Jag är inte säker på att det är förklaringen. I vart fall är det inte verkligheten. Även under Bohmans tid som partiledare fanns det betydande variationer i moderaternas budskap. Efter oljekrisen pläderade partiet hårdare än något annat parti för en expansiv finanspolitik, vilket alla – och moderaterna särskilt – nu anser ha varit djupt skadligt. Under en period gjorde Bohman ”den nya otryggheten” till sitt huvudtema. Tesen var att människor blev förvirrade av den moderna tidens övertro på individens frigörelse, dvs raka motsatsen till ”den nya individualismen” som Bohman strax därefter klokt nog övergick till.

Även när man jämför budskap med handlande finns uppenbara inkonsekvenser i moderat agerande under 70-talet. Det gäller givetvis särskilt under regeringsåren.

Men just mot denna bakgrund (där Gösta Bohman kanske starkare än någon annan efteråt betonat att moderaterna i regeringsställning i långa stycken förde en annan politik än partiet fört ut till väljarna) blir Bohmans personliga prestation desto mer imponerande.

Trots uppenbara svårigheter att i regering förverkliga sin politik lyckades Gösta Bohman ge människor en klar före-

Hans Bergström är chefredaktör på Nerikes Allehanda (liberal) och doktorand i statsvetenskap. Han var under åren 1972–80 politisk sekreterare hos folkpartiledarna Gunnar Helén, Per Ahlmark och Ola Ullsten.

ställning om vart han och hans parti strävade. På ett sätt fick han det oförtjänt lätt genom Fälldins svårigheter i den fråga, kärnkraften, som centerledaren satsat allt på och folkpartiets avsaknad av både saklig tyngd och rak liberal linje efter Per Ahlmarks avgång. Moderaterna framstod plötsligt som det enda borgerliga parti som bars av en klar idésyn. Gösta Bohmans levande framträdande kontrasterade givetvis också positivt mot mittenledarnas.

Mittens missgrepp

Moderaternas framgång kan, som Carl Bildt framhållit, inte bedömas om man inte också tar hänsyn till centerns och folkpartiets svåra missgrepp. Moderaterna lyfte platåvis. Utlösande händelser blev sådant som Vietnamagerandet vintern 72-73 och skatteöverenskommelsen våren 1981.

När regeringsåren gav nya skutt uppåt i väljarsympatier var det inte minst därför att Fälldin i realiteten abdikerade från rollen som borgerlighetens ledare genom sin hårda låsning i kärnkraftsfrågan under valrörelsen 1976. Denna låsning och den smärtsamma process den framtvingade efter segervalet hindrade i praktiken Fälldin från att bli en samlande och framgångsrik statsminister för de tre borgerliga partierna.

Folkpartiet hade chansen att ta över rollen efter första Fälldin-regeringens fall på hösten 1978 men ville inte. Partiet satsade istället på ett helt fristående agerande. Därmed lämnades rollen som borgerlighetens samlingsgestalt ledig för Gösta Bohman.

Mittenpartier är mest sårbara för väl-

jarförluster till socialdemokraterna när en borgerlig regeringskoalition får svårigheter. Genom att Gösta Bohman utåt framstod som regeringskretsens mest talföre och stridbara medlem kom mittenpartierna att förlora åt två håll: marginalväljare till socialdemokraterna och genuint borgerliga väljare till moderaterna.

I det sammanhanget måste man konstatera att en sådan utveckling alls inte är given. Som många forskare i koalitionssteori visat (se tex Michael Laver: *The Politics of Private Desires*) har blockbaserade koalitionsregeringar en tendens att drivas mot mitten av ett politiskt spektrum. Detta medför normalt särskilda påfrestningar för den koalitionspartner som *inte* ligger i mitten.

I Sverige kom dock denna effekt att för moderaternas del kompenseras av två andra: *dels* att den borgerliga ledarrollen blev ledig genom den process jag beskrivit ovan, *dels* att gränserna i de borgerliga väljarnas föreställningsvärld suddades ut mellan moderaterna och mitten när man regerade tillsammans. Moderaterna upplevdes nu som en del av gemenskapen. Mittenbegreppet gick inte längre att upprätthålla som tung och trovärdig politisk realitet. Det psykologiska staketet mellan mitten och moderaterna revs ner. Ut strömmade väljare från mitten till moderaterna.

Tilläggas bör också att moderaterna fick dessa fördelar utan att alltför länge

Ännu har inte moderaterna behövt utkämpa ett enda val i regeringsställning!

behöva bära koalitionsregerandets bördor i form av ett budskap till höger som kontrasterar mot en politik i mitten. Både 1979 och 1982 kunde moderaternas genom försynens ingripande möta väljarna i oppositionsställning. Svekdebatt och besvikelsekänslor inför den egna politiken blev därmed begränsade. Ännu har inte moderaterna behövt utkämpa ett enda val i regeringsställning!

Ideologisk medvetenhet

Samtidigt som man konstaterar allt detta ska också sägas att utan ett visst länge inarbetat, förtroende i botten och utan en skicklig partiledare hade moderaterna aldrig så effektivt lyckats utnyttja de chanser som bjöds och de svagheter som uppstod hos mittenpartierna.

Här kommer åter Gösta Bohman i förgrunden. Bland hans bestående insatser som ledare för sitt parti låg att han gav det en inre sammanhållning och ideologisk medvetenhet som är en första förutsättning för yttre slagkraft. Med sin starka personliga förankring i den svenska fosterjorden och i konservativa miljöer (kanske också i någon mån som den fadersgestalt man aldrig lyckades göra Yngve Holmberg till) hade han sällsynta förutsättningar att göra liberalismen till moderaternas huvudlinje utan att det utlöste konservativa konvulsioner inom partiet.

Till Gösta Bohmans stora framgång bidrog förmodligen också att det var partiet som var beroende av honom, inte han av partiet. Han hade andra erfarenheter och kunskaper än de rent politiska att grunda sina bedömningar på. Han hade andra verksamheter som han utan

Den partiledare som söker reducera sig till medelproportionalen av sitt parti och ängsligt funderar över kongressbeslut och småtaktik innan han vågar visa en reaktion och ge tillkänna en mening är ohjälpligt förlorad.

svårigheter kunde ägna sig åt om partiet inte skulle vilja ha honom.

Båda dessa förhållanden tror jag starkt bidrog till en förankring och en frimodighet som krävs för att en partiledare ska uppfattas som en *levande* bärare av sitt partis budskap. Den partiledare som söker reducera sig till medelproportionalen av sitt parti och ängsligt funderar över kongressbeslut och småtaktik innan han vågar visa en reaktion och ge tillkänna en mening är ohjälpligt förlorad.

Tacka Holmberg!

Frågan är om inte Gösta Bohman dessutom efteråt ska vara tacksam för att han på så nära håll tvingades följa Yngve Holmberg på 60-talet. När organisationer byter ledare sker det ofta i reaktion mot egenskaper och strategier som upplevts som misslyckade. Den katastrofala effekten av ett övertaktiskt och utstuderat agerande under Holmberg-åren bidrog säkert starkt till att Gösta Bohman gick in för att vara sig själv och för att i långa stycken säga vad han tyckte, även till priset av kortsiktiga opinionsrisker.

Bra bok

Därmed är jag mera direkt inne på Bohmans bok, där ju åren med Holmberg utgör en stor del. Av en rad skäl är det en bra bok:

1. Bohman är en mycket god *stilist*, så fjärran från det vanliga politiker- och myndighetspråket som man kan komma.

2. Han har ett stort *personintresse*. Varje möjlighet att karaktärisera dem han "mött och trätt med" tas tillvara.

3. Bohman har uppenbarligen haft tillgång till mycket *noggranna anteckningar*. Alla som försökt erinra sig vad som hände en viss vecka för ett antal år sedan vet hur svårt det är att skilja händelser olika dagar från varandra under en period när mycket händer. Men Bohman klarar det. Han kan till och med ord för ord återge vad olika personer sa i avgörande sammanhang, även när händelserna sträcker sig så långt tillbaka som 60-talet. Ibland undrar man över beläggen. Men i långa stycken kan Bohman direkt bygga på lappar och nedteckningar från den dag saken verkligen hände.

Hans beskrivning blir därför inte allmän och vag. Den är konkret och fylld med exakta citat. Dessutom tycks Gösta Bohman inte ha känt några personliga lojalitetsband mot att offentligt redovisa de mest förtroliga samtal.

4. Personintresset och de noggranna anteckningarna bidrar till att skapa en stark *närvarokänsla*. När Bohman beskriver striderna kring Yngve Holmberg, hur omgivningen agerade och reagerade, känner man sig påtagligt flyttad mitt in i detta otroliga händelseförlopp.

Svag distans

Därmed är också sagt vad som är bokens *svaghet*: bristen på distans och perspektiv, oförmågan (eller oviljan) att så här efteråt försöka analysera olika parters motiv och handlande mera objektivt.

I det fallet liknar Gösta Bohman en annan politisk författare och gammal regeringsbroder: Nils G Åsling. Båda utgår ifrån som närmast självklart att deras eget handlande hela tiden präglas av en omutlig strävan efter att göra det bästa möjliga för landet, medan nästan alla andra agerar partitaktiskt och med svår brist på politisk moral. Nästan allt reduceras till en fråga om personlig resning, medan sådana faktorer som skilda värderingar, olika politisk position och skillnader i handlingsalternativ och "situationslogik" partierna emellan helt faller utanför analysen.

Vietnam

Ett av många exempel på hur Bohman mäter sig själv och andra med helt olika måttstockar är hans kritiska granskning av Olof Palmes agerande under Vietnamkriget. Bohman gör med viss tyngd gällande att Palmes utspel i Vietnamfrågan i stor utsträckning dikterades av inrikespolitisk taktik. Palme ville hindra att den vietnamengagerade ungdomen skulle hamna hos kommunisterna.

Men i samma bok där Bohman framställer detta som ett oerhört avslöjande av Palmes taktiska bevekelsegrunder omtalar han själv utan omsvep att ett viktigt sidoskäl för moderaterna att lämna regeringen på skattefrågan 1981 var

att man var rädd för att annars tappa högerväljare till ett nybildat missnöjesparti. En exakt parallell till Palmes påstådda motiv.

Bohman har förvisso agerat partitaktiskt även han. Det måste man inom vissa gränser göra om man är partiledare. Det framgår på åtskilliga ställen i boken. Men som så många starkt engagerade personligheter sätter han automatiskt likhetstecken mellan den egna taktiken och landets bästa. Andras taktik är där emot alltid till landets skada.

Ola Ullstens envisa fasthållande vid biståndet till u-länderna framställs till exempel som uttryck för tjurighet mer än övertygelse. Här kan jag tala av egen kunskap: om det var på någon punkt Ullsten hade djup övertygelse så var det denna.

Valutakrisen

Det mest drastiska exemplet i boken på att Bohman långtifrån alltid höll på den linje han var sakligt övertygad om är valutakrisen årsskiftet 1980–81. Efter en alltför svag finansplan och statsbudget utlöstes en valutakris som tvingade fram en stor och skadlig höjning av räntan. Bohman hävdar att han förutsåg att detta skulle hända redan när budget och finansplan antogs. För att inte spräcka trepartisamarbetet lade han ändå ner sin talan. Av omsorg om borgerligt samarbete var alltså Bohman som ekonomiminister beredd att med öppna ögon kasta landet in i en svår valutakris! Det visar, liksom mycket annat, att även Bohman i hög grad gjorde politiska och taktiska avvägningar.

I det sammanhanget finns också ett av

flera exempel på att Bohman ibland minns fortare än rätt. På sidan 228 beskriver han hur han i december 1980 föreslog att regeringen samtidigt som den svaga statsbudgeten presenterades skulle redovisa ytterligare sparplaner, men inte fick de andra med sig. På sidan 243 beskrivs exakt samma tanke tvärtom som en dum idé från Ullsten som Bohman avvisade.

Kanske är det ofrånkomligt att en partiledare för att bli framgångsrik måste ha ett sådant engagemang att han inte samtidigt kan behålla en kritisk och reserverad distans. Gösta Bohman antyder det själv i analysen av Gunnar Heckscher.

Westerberg och skatteuppgörelsen

En viktig fördjupning ger Gösta Bohman av bilden av varför den andra Fäldinregeringen föll på våren 1981. Skatteuppgörelsen fanns där visserligen som utlösande faktor. Men det framgår klart att tron på regeringens arbetsmöjligheter var hårt anfrätt redan dessförinnan. Denna brist på inre styrka, effektivitet och framgång – manifesterad bland annat genom valutakrisen månaderna innan – skapade ingen större vilja att hindra regeringen från att falla.

I den här delen ger också Bohman intressanta upplysningar om nuvarande folkpartiledaren Bengt Westerbergs roll. Det framgår på en rad ställen att Westerberg i egenskap av statssekreterare på budgetdepartementet både var starkt pådrivande för att regeringen skulle föra en mer ansvarsfull budgetpolitik och klart negativ till den hastigt beslutade formen för begränsning av avdragsrätten för vil-

laägare som kom att ingå i uppgörelsen mellan mittenpartierna och socialdemokraterna.

Bohman ger inget som helst stöd för uppfattningen att Bengt Westerberg skulle haft ett medansvar för "den underbara natten". Det han redovisar styrker motsatsen. Ansvaret låg högre upp i den dåvarande folkpartiledningen.

*

Gösta Bohman skriver viktiga sanningar om hur farligt det är för toppoli-

tiker att inte själva vara tillräckligt kunniga och pålästa. Som gammal talskrivare åt partiledare vill jag särskilt instämma i följande bohmanska formulering: "En partiledare kan be sina medarbetare ge form åt sina tankar. Men han kan svårligen begära att de med övertygelse skall återge tankar som han inte tänkt själv."

Gösta Bohman har tänkt själv. Även om det inte skadade att ha Carl Bildt som medarbetare.